

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ІМЕНІ ІВАНА ЗЯЗЮНА**

ГРИВКОВА Олена Яківна

УДК 378.4:37.011.3-051:305(430)

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА УЧИТЕЛІВ
НА ЗАСАДАХ ГЕНДЕРНОЇ ПЕДАГОГІКИ В УНІВЕРСИТЕТАХ
НІМЕЧЧИНИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України (м. Київ).

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент
Пазюра Наталія Валентинівна,
Національний авіаційний університет,
завідувач кафедри авіаційної англійської мови
(м. Київ).

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Товканець Ганна Василівна,
Мукачівський державний університет,
завідувач кафедри теорії та методики
початкової освіти (м. Мукачеве);

кандидат педагогічних наук, доцент
Отрощенко Лариса Степанівна,
Українська академія банківської справи
Сумського державного університету,
доцент кафедри іноземних мов
Навчально-наукового інституту бізнес
технологій (м. Суми).

Захист відбудеться 18 червня 2019 р. о 16.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.451.01 в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9, 5-й поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися на офіційному веб-сайті www.ipood.com.ua та у бібліотеці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9.

Автореферат розіслано 16 травня 2019 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

Г.І. Сотська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Вітчизняний педагогічний соціум виразно віддзеркалює гендерну стратифікацію суспільства, демонструючи дисбаланс й гендерну асиметрію чоловічих та жіночих практик, дискримінаційне становище жінок, зокрема в освітніх сферах лідерства і управління. Інтеграція України у європейське співтовариство передбачає гармонізацію суспільних відносин, вимагає кардинальних змін для забезпечення рівних можливостей представникам обох статей у різних суспільних сферах.

Важливість мінімізації гендерної асиметрії, обов'язковість сформованості гендерної компетентності актуалізують доцільність вивчення відповідного зарубіжного досвіду, зокрема професійної підготовки учителів на засадах гендерної педагогіки.

Зазначена проблема набула нормативного врегулювання в документах міжнародних організацій (Ради Європи, Організації Об'єднаних Націй, РЄ тощо), а також у законодавчих документах України, зокрема: у Конституції України (ст. 24), в Законах України: «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» (2005), «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017); у «Національній доповіді Уряду України Цілі сталого розвитку України 2016 – 2030» (2017); у постановах та розпорядженнях Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року» (2006), «Про затвердження Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року» (2013), «Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року» (2018), «Про схвалення стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2021» (2018); у наказах МОН України: «Про консультативно-дорадчі органи з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильству в сім'ї та протидії торгівлі людьми» (2007), «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (2009).

Доцільність осмислення позитивного досвіду Німеччині щодо професійної підготовки вчителів на засадах гендерної педагогіки обґрунтовано низкою важливих чинників, з-поміж яких: статус ФРН як одного із впливових членів Європейського Союзу; дотримання політики гендерного мейнстрімінгу як системної стратегії створення рівних можливостей для жінок і чоловіків; високий рівень соціальної активності всіх членів суспільства; відповідальне ставлення суспільства до проблем гендерної рівності, що забезпечує формування гендерної культури нового покоління.

Аналіз джерельної бази показав, що різні аспекти проблеми підготовки вчителів завжди були в центрі уваги українських науковців. Так, фундаментальні питання їхньої фахової підготовки розглядалися у працях В. Володька, Б. Вульфсона, О. Галазюка, О. Дубасенюк, О. Джуринського, М. Добрускіна, В. Коновалика, В. Кравцова, В. Кременя, О. Кучерявого, О. Лисової, З. Малькової, Н. Ничкало, В. Орлова, Л. Одерій, Г. Поберезької, В. Радула, О. Савченко,

С. Сухорського, Г. Товканець, Л. Хомич та ін. Значний інтерес становлять наукові розвідки з теорії і практики професійної підготовки вчителів у зарубіжних країнах: Л. Пуховської, О. Матвієнко (країни Західної Європи); Н. Авшенюк, І. Задорожної (Велика Британія); М. Лещенко, Н. Муқан, Л. Нос (Канада); Н. Абашкіної, Л. Дяченко, О. Сулими, Л. Отрощенко (Німеччина); І. Ковчиної (Польща); К. Котуна, Л. Ляшенко (Фінляндія), Т. Кошманова, Н. Пазюри (США) та ін.

Важливе значення для нашого дослідження становлять праці з німецької класичної та сучасної педагогіки (Б. Армбрустер, М. Байєр, Й. Бастіан, Ф. Бухбергер, У. Вишкорн, Д. Гензель, Т. Зандер, В. Клафкі, К. Клемм, Ф. Кох, К. Кюммель, Г. Мехнерт, М. Мюрманн, В. Паллаш, К. Полльман, Р. Пройс, Г. Флах, Л. Фрід та ін.).

Вивчення наукової літератури свідчить про суттєвий доробок українських і зарубіжних учених щодо висвітлення проблеми гендеру в освіті, які досліджували: засади гендерної педагогіки (С. Бухен, М. Горсткемпер, К. Деріхс-Кунстманн, В. Кравець, П. Мільгоффер, Л. Штильова); гендерні аспекти навчання і виховання учнів (Е. Брайтенбах, Т. Голованова, А. Кайзер, Н. Кутова, О. Петренко, Г. Фаульстіх-Віеланд, Г. Шумахер); особливості гендерної соціалізації молоді (Г. Більден, І. Бремер, К. Гагеманн-Віте, К. Ульріх, С. Харченко, Ю. Ціннекер); принципи гендерної рівності у шкільній освіті (Т. Говорун, Г. Браун, У. Кессельс, Л. Фрід); рівні можливості у суспільстві (Ш. Берн, С. Валь, І. Кон, Л. Міщик, У.–Г. Шпітта); формування гендерної культури молоді (О. Кізь, О. Кікінежді, П. Міддлетон, А. Пренгель); гендерні стереотипи поведінки хлопців та дівчат у сучасній школі (С. Вихор, А. Гільгерс, Л. Кобелянська, Н. Хайде); методологію гендерних досліджень, визначення їх ролі в системі професійної підготовки (О. Вороніна), гендерну соціалізацію особистості з урахуванням вікових особливостей (С. Кльоцина).

Окрім цього, вітчизняні дослідники активно досліджували питання щодо інтегрування гендерного підходу в національну систему освіти (О. Бондарчук, Т. Голованова, О. Луценко, І. Мунтян та ін.); упровадження гендерного складника в освітній процес розвинутих країн Європи (І. Даценко, М. Зубілевич, Л. Ковальчук, В. Кравець та ін.); засад гендерної соціалізації та ідентичності особистості (Т. Говорун, П. Горностай, В. Москаленко та ін.); формування гендерного компоненту професійної компетентності майбутніх учителів (І. Герасимова, С. Матюшкова, М. Поливянна, О. Шнирова).

Водночас студіювання наукових, документальних, нормативних та інших джерел дає підстави стверджувати, що проблема професійної підготовки вчителів на засадах гендерної педагогіки в університетах Німеччині не була предметом окремого дослідження. Однак систематизація і узагальнення відповідного досвіду цієї країни становить значний інтерес і може стати важливим джерелом наукового осмислення й творчого використання конструктивних ідей у вітчизняній освітній теорії і практиці.

Науковий аналіз досліджуваної проблеми в педагогічній теорії і практиці дав змогу виявити низку *суперечностей*, зокрема між:

– потребою у реформуванні вітчизняної системи педагогічної освіти з урахуванням положень гендерної педагогіки у зв'язку із входженням України до європейського освітнього простору і реальним станом вітчизняної освіти, якій властиві стійкі гендерні установки, закладені у «прихованому навчальному плані»;

– зрослими вимогами українського суспільства до критичного та незалежного від статево-рольових стереотипів мислення вчителів і домінуванням традиційних підходів до їхньої фахової підготовки;

– наявністю прогресивного європейського досвіду формування гендерної компетентності вчителів та неналежним його вивченням, недостатнім критичним осмисленням, фрагментарним використанням у педагогічній освіті України.

Отже, актуальність цілісного вивчення означеної проблеми, необхідність розв'язання зазначених суперечностей та об'єктивна потреба творчого використання конструктивного зарубіжного досвіду підготовки вчителів з урахуванням суспільних реалій України зумовили вибір теми дисертації – **«Професійна підготовка учителів на засадах гендерної педагогіки в університетах Німеччини»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за темою «Компетентнісний підхід до підготовки педагогічного персоналу в зарубіжних країнах» (РК № 0108U000699). Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (протокол № 4 від 28 квітня 2011 року) та узгоджено рішенням Бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки та психології (протокол № 7 від 27 вересня 2011 року).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка вчителів в університетах Німеччини.

Предмет дослідження – зміст, форми організації і методи професійної підготовки вчителів на засадах гендерної педагогіки в університетах Німеччини.

Мета дослідження – на основі цілісного аналізу особливостей змісту, форм організації і методів професійної підготовки вчителів на засадах гендерної педагогіки в університетах Німеччини виявити конструктивні ідеї досвіду цієї країни у підготовці педагогів та розробити рекомендації щодо їх використання у системі вітчизняної педагогічної освіти в умовах інтеграції України в загальноєвропейський освітній простір.

У ході дослідження розв'язувались такі **завдання**:

1. Вивчити стан розроблення досліджуваної проблеми та розкрити теоретичні засади гендерної педагогіки у професійній підготовці учителів в університетах Німеччини.

2. З'ясувати сутність та компоненти гендерної компетентності в німецькій педагогічній теорії.

3. Виявити особливості структурування змісту професійної підготовки учителів в університетах Німеччини з урахуванням гендерного мейнстрімінгу.

4. Схарактеризувати форми і методи професійної підготовки учителів в університетах Німеччини на засадах гендерної педагогіки.

5. Розробити науково-методичні рекомендації щодо творчого використання конструктивних ідей німецького досвіду в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів на засадах гендерної педагогіки у педагогічних закладах України.

Концептуальна ідея дослідження. В основу наукового дослідження покладено положення гендерної педагогіки, порівняльної педевтології, міждисциплінарності, професійно-орієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів; постмодерністської концепції соціального конструювання культури й гендеру, концепції гендерної стратифікації суспільства та гендерної рівності, пріоритетності принципів демократичного суспільства та подолання дискримінації за гендерною ознакою. Вивчення і критичне осмислення конструктивних ідей німецького досвіду професійної підготовки майбутніх вчителів на засадах гендерної педагогіки з метою його творчого використання стануть корисними українським науковцям і практикам у системній модернізації педагогічної освіти в умовах інтеграції України у світову та європейську спільноту.

Методологічну основу дослідження становлять: філософські положення теорії наукового пізнання; філософські ідеї гуманізації освіти; концептуальні положення педагогічної компаративістики; діалектичні принципи взаємозв'язку і взаємозумовленості явищ, історизму, науковості, наступності і прогностичності; антропологічний, аксіологічний, культурологічний, гендерно-орієнтований, особистісно-орієнтований, діяльнісний, компетентнісний, рефлексивний підходи, що уможливили об'єктивне вивчення процесу професійної підготовки учителів в університетах Німеччини на засадах гендерної педагогіки.

Теоретичною основою дослідження є: положення філософії освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, та ін.); теорії особистості (І. Бех, Е. Помиткін, В. Рибалка та ін.); концепції неперервної освіти, виховання і навчання (С. Гончаренко, Л. Лук'янова, Н. Ничкало та ін.), концепції інноваційних технологій професійної підготовки вчителів (В. Биков, О. Дубасенюк, О. Кучерявий, О. Лавріненко, М. Солдатенков, Г. Сотська, Л. Хомич й ін.); положення методології порівняльної педагогіки (Н. Авшенюк, Н. Бідюк, О. Локшина, О. Матвієнко, О. Огієнко, Н. Пазюра, Л. Пуховська, А. Сбруєва й ін.); теорії педагогічної освіти в Німеччині (Г. Белленберг (G. Bellenberg), Д. Беннер (D. Benner), З. Бльомеке (S. Blömeke), У. Зандфукс (U. Sandfuchs), Е. Терхарт (E. Terhart), Й. Абель (J. Abel), Ф. Бонзак (F. Bohnsack), К. Червенка (K. Czerwenka) та ін.); концепції німецьких учених з проблем гендерної педагогіки (С. Бухен, М. Горсткемпер, К. Деріхс-Кунстманн, П. Мільгоффер й ін.); теоретико-методологічні засади гендерно-орієнтованого навчання і виховання учнів (Е. Брайтенбах, А. Кайзер, Г. Фаульстіх-Віеланд, Г. Шумахер та ін.); ідеї щодо гендерної соціалізації молоді (Г. Більден, І. Бремер, К. Гагеманн-Віте, К. Ульріх, Ю. Ціннекер та ін.); теорії формування гендерної культури особистості (О. Кікінежді, П. Міддлетон, А. Пренгель та ін.);

положення щодо гендерних стереотипів поведінки хлопців та дівчат у сучасній школі (С. Вихор, А. Гільгерс, Н. Хайде та ін.).

Для досягнення мети та виконання визначених завдань використано комплекс таких **методів**: *загальнонаукові* (аналіз, синтез, систематизація, порівняння, узагальнення – використовувалися для вивчення праць зарубіжних і вітчизняних науковців, законодавчих і нормативно-правових документів Німеччини); *конкретно-наукові*: категоріальний аналіз – для розкриття змісту та уточнення дефініцій основоположних понять; структурно-функціональний аналіз – для з'ясування структурних, змістових і процесуальних особливостей професійної підготовки вчителів на засадах гендерної педагогіки у Німеччині; структурно-логічний аналіз – для виокремлення перспективних напрямів розвитку педагогічної освіти; *емпіричні* – спостереження, бесіда, е-листування, дискусії з проблем дослідження з колегами на конференціях, семінарах і круглих столах); *прогностичний* – для обґрунтування можливостей творчого використання конструктивних ідей німецького досвіду з метою вдосконалення підготовки вчителів в Україні.

Джерельна база дослідження. На різних етапах наукового пошуку використано 494 джерела, у тому числі 297 зарубіжних, зокрема:

- документи і аналітичні матеріали міжнародних організацій з питань педагогічної освіти (Комісії Європейського Союзу (European Commission), Ради Європи (The European Council), ЮНЕСКО (UNESCO));

- законодавчі і нормативно-правові документи Німеччини;

- нормативно-інструктивні документи Конференції ректорів і президентів вищої школи (Hochschulrektorenkonferenz), рішення Постійної конференції міністрів освіти і культури (Kultusministerkonferenz), Федерального міністерства освіти та досліджень (Bundesministerium für Bildung und Forschung), науково-методичні матеріали і програми підготовки вчителів у педагогічних університетах;

- інформаційно-аналітичні матеріали, рекомендації Наукової ради Німеччини (Wissenschaftsrat), Федерального інституту професійної освіти (Bundesinstitut für Berufsbildung);

- статистичні дані Німецької служби академічного обміну (Deutsches Akademischen Austauschdienst), Федерального статистичної служби Німеччини (Statistisches Bundesamt);

- наукові праці зарубіжних дослідників, зокрема німецьких (С. Бухен (S. Buchen), М. Горсткемпер (M. Horstkemper), К. Деріхс-Кунстманн (K. Derichs-Kunstmann), А. Кайзер (A. Kaiser), М. Крюгер-Потрац (M. Krüger-Portratz), Д. Леммермольє (D. Lemmermöhle), П. Мільгоффер (P. Milhoffer), Е. Розенкранц-Фаллеггер (E. Rosenkranz-Fallegger), Г. Фаульштіх-Віланд, (H. Faulstich-Wieland) та ін.);

- публікації у вітчизняних і зарубіжних науково-педагогічних періодичних виданнях, серед яких – «Порівняльно-педагогічні студії», «Педагогіка», «Порівняльна професійна педагогіка», «Гендерна парадигма освітнього простору»

«Alma Mater», «Bildung für Europa», «GEW», «Higher Education in Europe», «Impuls», «Der Karriereberater», «Pädagogik» тощо;

- офіційні веб-сторінки закладів вищої освіти Німеччини, довідники, енциклопедії, словники тощо.

Організація дослідження. Дисертаційне дослідження проводилось упродовж 2011–2019 рр. й охоплювало три етапи наукового пошуку.

На *першому (пошуковому) етапі* (2011–2013 рр.) обґрунтовано теоретичні засади проблеми дослідження, сформовано понятійно-категоріальний апарат, вивчено джерельну базу, здійснено бібліографічний аналіз та первинну обробку дослідницьких матеріалів;

На *другому (дослідно-аналітичному) етапі* (2014–2016 рр.) проаналізовано автентичні навчальні плани і освітньо-професійні програми підготовки майбутніх учителів на засадах гендерної педагогіки та виявлено особливості організації освітнього процесу у педагогічних закладах Німеччини.

На *третьому (підсумковому) етапі* (2017–2019 рр.) узагальнено результати дослідження, сформульовано висновки, розроблено науково-методичні рекомендації щодо впровадження конструктивних ідей німецького досвіду у закладах вищої педагогічної освіти України.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

- *вперше* у вітчизняній педагогічній науці здійснено цілісний аналіз професійної підготовки учителів в університетах Німеччини на засадах гендерної педагогіки; *виявлено* особливості організації професійної підготовки майбутніх учителів відповідно до напрямів імплементації гендерного мейнстримінгу (гнучкість, неперервність, соціальна детермінованість, гуманізм, рівність, демократизація, інноватизація, модульність); *визначено* особливості змісту професійної підготовки, що характеризується етичною спрямованістю, компетентнісною орієнтованістю, практикоорієнтованістю, міждисциплінарністю, постійним оновленням відповідно до потреб суспільства), форм і методів навчання (варіативність, інноваційність, інтерактивність, контекстність); з'ясовано можливість творчого використання конструктивних ідей німецького досвіду в системі педагогічної освіти України на стратегічному, змістовому та організаційному рівнях;

- *уточнено* зміст ключових понять дослідження: «професійна підготовка вчителів», «гендерно-орієнтована професійна підготовка», «гендерно-сенситивне середовище» тощо;

- *подальшого розвитку* набули положення про впровадження компетентнісного та діяльнісного підходів у процес навчання учителів на засадах гендерної педагогіки;

- *до наукового обігу введено* 22 маловідомі й дотепер невідомі в Україні праці німецьких дослідників, фактологічні матеріали з питань особливостей професійної підготовки вчителів у закладах вищої освіти Німеччини на засадах гендерної педагогіки.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні науково-методичних рекомендацій «Професійна підготовка вчителів на засадах гендерно-орієнтованого підходу у Федеративній Республіці Німеччина», в яких окреслено можливості творчого використання конструктивних ідей німецького досвіду для модернізації професійної підготовки майбутніх учителів на засадах гендерної педагогіки у закладах вищої освіти України у контексті демократичних змін у суспільстві та інтеграції національної системи освіти у європейський освітній простір. Основні положення, теоретичні висновки, джерельна база дослідження можуть бути корисними для викладачів навчальних курсів з педагогіки, педагогіки вищої школи, історії педагогіки та порівняльної педагогіки, у процесі розроблення спецкурсів і спецсемініарів для студентів закладів вищої освіти педагогічного профілю, слухачів інститутів післядипломної педагогічної освіти. Результати наукового пошуку стануть у нагоді науковцям, викладачам та студентам, які здійснюють історико-педагогічні, психолого-педагогічні та порівняльно-педагогічні дослідження.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка № 1497 від 06.06.2018 р.), Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 484 від 08.05.2018 р.), Путивльського педагогічного коледжу імені С.В. Руднева (довідка № 01-10/109 від 10.05.2018 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження обговорено і схвалено на науково-практичних конференціях, семінарах, педагогічних читаннях, круглих столах різного рівня, серед яких: *міжнародні*: «Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування» (Суми, 2011); «Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії» (Тернопіль, 2011); «Гендерные аспекты гуманитарных наук» (Новосибирск, 2012); «Педагогіка мистецтва і мистецтво педагогічної дії» (Київ, 2013); «Вища школа: удосконалення якості підготовки фахівців» (Київ, 2017); «Порівняльна педагогіка і міжнародна освіта: «Освітні трансформації у контексті європейської інтеграції і глобалізації»» (Київ, 2017); *всеукраїнські*: «Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів» (Умань, 2012); «Міжнародна система тестування з англійської мови» (Хмельницький, 2013); «Інноваційні педагогічні технології у підготовці майбутніх вчителів» (Суми, 2013); *науково-практичні, науково-методичні та методологічні семінари*: «Педагогічна компаративістика – 2013»: трансформації в освіті зарубіжжя та український контекст» (Київ, 2013), «Впровадження гендерного підходу у викладання дисциплін соціально-гуманітарного циклу у ВНЗ м. Сум та регіону» (Суми, 2013); «Педагогічна компаративістика – 2016»: освітні реформи та інновації у глобалізованому світі» (Київ, 2016); «Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів» (Хмельницький, 2013, 2016, 2017); *звітні наукові конференції* Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (Київ, 2012–2017).

Публікації. Основний зміст відображено у 17 одноосібних публікаціях, з яких: 6 статей у наукових фахових виданнях України (у тому числі 3 статті у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз); 1 стаття у зарубіжному періодичному науковому виданні; 1 методичні рекомендації; 9 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається з анотацій українською, англійською й німецькою мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, глосарію основних понять, списку використаних джерел (494 найменування, з них 297 – іноземними мовами) та додатків на 101 сторінці. Загальний обсяг дисертації становить 418 сторінок, основний зміст викладено на 216 сторінках. Робота містить ілюстрований матеріал – 10 рисунків та 2 таблиці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, теоретичні і методологічні засади; схарактеризовано джерельну базу, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; викладено дані про впровадження, апробацію результатів дослідження, кількість публікацій, структуру і обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Теоретичні засади гендерної педагогіки»** – проаналізовано основні поняття дослідження; проаналізовано стан дослідження гендерної проблематики у педагогічній теорії, висвітлено положення гендерного підходу як наукової методології; визначено основні компоненти гендерної компетентності майбутнього вчителя.

Теоретичний аналіз сучасних теоретико-методологічних концепцій та наукового доробку вітчизняних і німецьких науковців свідчить про неоднозначність, динамічність, поліаспектність та багатовимірність феномену «гендер», що пояснює існування різних поглядів на освітню теорію і практику на засадах гендерної педагогіки, і відповідним чином позначається на методологічному забезпеченні освітньої діяльності.

Схарактеризовано основні витоки гендерної теорії (соціал-конструктивізм, драматургічний інтеракціонізм, етнометодологія) та виокремлено основні напрями концептуалізації гендерно-орієнтованої освіти (диференціальний, соціал-конструктивістський, радикально-плюралістичний). Осмислення теорій соціокультурного конструювання гендерних відмінностей (doing gender) та можливостей їх перебудови (undoing gender) дало поштовх появі нової стратегії гендерної рівності – гендерного мейнстрімінгу (Gender Mainstreaming), який представляє собою комплексну реалізацію заходів, спрямованих на досягнення рівноправ'я жінок і чоловіків в усіх сферах суспільного життя.

Студіювання праць українських науковців (О. Аніщенко, С. Вихор, Т. Говорун, І. Іванова, О. Кікінежді, В. Кравець, Г. Лактіонова, О. Луценко, Л. Міщик, Л. Смоляр, П. Терзі, О. Цокур) дозволило констатувати фрагментарне врахування гендерно-орієнтованого підходу до навчання та виховання. Натомість німецькі

дослідники (С. Бухен, М. Горсткемпер, К. Деріхс-Кунстманн, А. Кайзер, Д. Леммермольє, П. Мільгоффер, Х. Фімер, Г. Фаульштїх-Вїланд) мають достатнї напрацювання у цїй галузї, що слугували основою для розроблення й інституалїзацїї теоретико-методологїчних засад нового напрямку наукових досліджень – гендерної педагогїки. В ретроспективї означений напрям поповнювався самостїйним термїнологїчним апаратом, що на сьогоднї характеризується узгодженїстю і чїткїстю.

З'ясовано, що гендерна педагогїка має свою гендерно-орїєнтовану дидактику, яка стосується органїзацїйно-змістових, методичних та інших аспектів навчання. Її основна мета – формування у майбутнїх учителїв гендерної компетентностї як важливого компонента професїоналїзацїї вчителїв задля демократїзацїї вїдносин в суспїльствї.

Аналїз наукових праць з теорїї та практики гендерно-орїєнтованої освїти (N. Amstutz, G. Kaschuba, J. Kuark, B. Liebig, S. Metz-Göckel, U. Meyerhofer, S. Nideröst, Ch. Roloff, E. Rosenkranz- Fallegger) засвїдчив, що гендерна компетентнїсть учителя – це ключова професїйна якїсть, яка охоплює фаховий (знання особливостей соцїального конструювання гендерних вїдносин і їснуючої в них їєрархїї), дидактично-методичний (навички гендерно-сенситивної органїзацїї процесїв викладання і навчання), їнтерактивний (здатнїсть вїрїшувати гендерно специфїчні проблеми та працювати в напрямї забезпечення гендерної рївностї), особистїсний (рефлексивне, критично-емансиповане вїдношення до себе та інших) компоненти. Крім того, важливим компонентом їнтегральної гендерної компетентностї є «гендерна сенситивнїсть» викладача, під якою розумїють здатнїсть педагога сприймати, усвїдомлювати та моделювати дїю вербальних та невербальних впливїв соцїального середовища, методїв і форм роботи з учнями для формування в них гендерної їдентичностї, для запобїгання будь-яких проявїв сексизму. Доведено, що у сучаснїй педагогїчнїй теорїї формування гендерної компетентностї розглядається як провїдний чинник забезпечення науковостї і якостї вищої педагогїчної освїти, складова професїйної пїдготовки майбутнього учителя, що уможливорює вїрїшення гендерних проблем, розширення сфер дїяльностї майбутнього учителя і ефективно кунїкативну взаємодїю в освїтньому середовищї демократичного суспїльства.

У другому роздїлі – **«Особливостї професїйної пїдготовки вчителїв у контекстї гендерної педагогїки в Нїмеччинї»** – визначено напрями їмплементацїї гендерно-орїєнтованого пїдходу у сферу педагогїчної освїти Нїмеччини; здїйснено аналїз органїзацїйних та змістових аспектів професїйної пїдготовки учителїв на засадах гендерної педагогїки у нїмецьких унїверситетах; схарактеризовано форми і методи професїйної пїдготовки вчителїв у Нїмеччинї на основї гендерної педагогїки.

Ознайомлення з документальними джерелами дозволило виявити, що стратегїчний курс розвитку педагогїчної освїти у Нїмеччинї в сучасних умовах спрямований на гуманїзацїю змісту освїти та реалїзацїю їдей самоактуалїзацїї особистостї, визнання її прав на вїльне самовизначення, найбільш повний розвиток

здібностей в освітньому процесі незалежно від статі. Визначено, що ряд соціальних чинників (подолання традиційної системи гендерної стратифікації, послаблення поляризації жіночих та чоловічих соціальних ролей, зміна культурних стереотипів маскулінності та фемінності, утвердження егалітаризму як одного з пріоритетних напрямів державної політики Німеччини) актуалізували необхідність реалізації гендерного мейнстрімінгу в освіті, спрямованого на досягнення гендерного рівноправ'я.

Ретроспективний аналіз дозволив виокремити напрями імплементації гендерного підходу у педагогічній освіті Німеччини: акцентування гендерної проблематики у керівних директивах федеративних земель; застосування гендерних аспектів у сфері підвищення кваліфікації керівників шкільних установ загалом та підвищення кваліфікації вчителів зокрема; створення спеціальних професійних мереж у процесі популяризації гендерної теорії; інтеграція результатів гендерних досліджень у зміст професійної підготовки вчителів та шкільної освіти.

Аналіз офіційних документів, аналітичних матеріалів дав можливість дійти висновку, що основною метою професійної підготовки в університетах Німеччини на засадах гендерної педагогіки є озброєння майбутніх учителів теоретичними знаннями, дослідно-спостережувальною та іншими методичними компетентностями задля виявлення та збалансування гендерних стереотипів, відмінностей та ієрархій у шкільному освітньому середовищі; компетентністю рефлексивного аналізу та самоспостереження.

На підставі вивчення наукових праць з проблем теорії та практики вищої педагогічної освіти в Німеччині виявлені умови імплементації результатів гендерних досліджень у багаторівневу систему підготовки майбутніх учителів (реорганізація змісту освітніх дисципліни з метою запобігання виникненню гендерного кодування, організація процесу засвоєння професійно важливих знань, умінь і навичок із врахуванням індивідуальних особливостей студентів, створення механізмів стимулювання особистісного та професійного самовдосконалення впродовж життя).

Структурно-функціональний аналіз змістових та процесуальних аспектів професійної підготовки учителів на засадах гендерної педагогіки в університетах Німеччини (Вільний університет, Берлін; Франкфуртський університет імені Гете; Гумбольдтський університет, Берлін; Ганноверський університет імені Лейбніца; університет Оснабрюк; університеті Зіген; університет Дуїсбург-Ессен; університет Хільдесхайма; університет Педагогічної вищої школи, Фрайбург) дозволив визначити ряд чинників, які забезпечують формування гендерної компетентності майбутніх учителів. Найбільш важливим є інтеграція результатів гендерних досліджень у зміст всіх циклів професійної підготовки вчителів: психолого-педагогічного, предметно-дидактичного, спеціально-предметного та професійно-педагогічної практики. З'ясовано, що упровадження гендерної проблематики у зміст професійної підготовки німецьких університетах здійснюється з урахуванням таких підходів: інтегративного (інтеграція гендерної тематики у зміст курсів на міждисциплінарній основі з залученням максимальної кількості студентів, які могли

б з ними ознайомитися), міждисциплінарного (запровадження крос-гендерних модулів у межах багатьох курсів) та партикулярно-експліцитного (впровадження незалежних курсів з гендерної освіти). Інтеграція змісту гендерних досліджень у навчальні плани професійної підготовки вчителів в університетах Німеччини передбачає включення гендерних знань до кожного модуля освітніх наук на кожній фазі навчання з урахуванням актуальності феномену «гендер» для освіти, виховання, набуття кваліфікації, а також у науково-дослідну, виховну та позанавчальну роботу педагогічних закладів.

Іншими чинниками формування гендерної компетентності є: організація та проведення систематичних тренінгів щодо набуття/підвищення рівня гендерної компетентності викладачів педагогічних університетів; скоординована діяльність всіх структур педагогічних закладів з метою забезпечення впровадження гендерної проблематики у процес професійної підготовки вчителів; формування гендерно-сенситивного освітнього середовища; налагодження активної співпраці з громадськими організаціями, фундаціями, установами, які здійснюють підтримку гендерної рівності та недискримінації в суспільстві тощо.

Встановлено, що ефективність професійної підготовки на засадах гендерної педагогіки у німецьких університетах забезпечується використанням інноваційних педагогічних технологій, форм та методів навчання. Використання провідних форм (лекцій з інтегрованими вправами, командних проєктів, супровідних семінарів, змішаного навчання (blended learning)) та методів навчання (етнографічних методів, включеного спостереження, методів «відстороненого погляду», глибинного інтерв'ю біографічного характеру (історія життя), «навчальних щоденників», емпатійного читання текстів, герменевтичних методів (аналізу життєвих ситуацій, кейс-стаді), ідеологічно-критичних методів (скасування упереджень), реально-утопічних методів (майстерень майбутнього), методів гендерного аналізу (метод 3R), рефлексії, активні методів фронтального, кооперативного, проблемного, ситуаційного, дослідного навчання тощо) сприяє формуванню гендерної компетентності майбутніх учителів завдяки створенню та підтримці взаємоповаги, взаємодії та колегіальності, унеможливлення дискримінаційного ставлення всіх суб'єктів освітнього процесу.

У третьому розділі – **«Прогностичне обґрунтування можливостей використання конструктивних ідей німецького досвіду в професійній підготовці вчителів в Україні»** – проаналізовано стан реалізації гендерно-орієнтованого підходу у систему вищої педагогічної освіти України; здійснено порівняльний аналіз професійної підготовки вчителів на засадах гендерної педагогіки в університетах Німеччини та у закладах вищої освіти України; визначено перспективи використання конструктивних ідей німецького досвіду професійної підготовки учителів у системі педагогічної освіти України.

У процесі дослідження виявлено, що у сучасній Україні гендерно-орієнтована освіта перебуває на етапі формування, а впровадження гендерної складової в систему освіти в цілому та у вищу педагогічну освіту зокрема відбувається спорадично, здебільшого в закладах соціально-гуманітарного профілю завдяки

ентузіазму окремих викладачів, ініціативі громадських спілок та підтримці міжнародних організацій. З'ясовано, що реалізація гендерно-орієнтованих підходів дуже невпевнено та повільно розглядається у контексті STEM-дисциплін (наука, технології, інженерії, математика); найбільш розробленими курсами гендерно-орієнтованої спрямованості серед дисциплін, що забезпечують професійну підготовку вчителів, є курси соціально-гуманітарного спрямування, програми підготовки соціальних педагогів, а центри та осередки гендерної рівності створюються саме на кафедрах соціальної педагогіки. Впровадження гендерної складової у виховну та позанавчальну роботу окремих закладів педагогічного фаху мають певні позитивні напрацювання, але потребують системного підходу та поширення позитивного досвіду. Обґрунтовано доцільність і нагальність організації та проведення систематичних тренінгів щодо набуття/підвищення рівня гендерної компетентності викладачів українських педагогічних закладів.

Компаративістський аналіз особливостей професійної підготовки вчителів на засадах гендерної педагогіки в університетах Німеччини та педагогічних закладах України, здійснений нами з урахуванням законодавчих, структурних, концептуальних і організаційно-педагогічних критеріїв, уможливив виявлення їх спільних і відмінних рис.

До спільних рис віднесено: наявність законодавчих засад принципів гендерної рівності та недискримінації на державному рівні; інтеграція результатів гендерних досліджень у зміст соціально-гуманітарних дисциплін у професійній підготовці вчителів; впровадження гендерної складової у виховну та позанавчальну роботу закладів вищої педагогічної освіти; наявність ініціатив стосовно створення гендерно-сенситивного середовища у закладах; потреба в заходах стосовно підвищення рівня гендерної компетентності викладачів педагогічних ЗВО.

Серед відмінних рис визначено: розробленість нормативно-правової бази педагогічної освіти з урахуванням гендерної складової; включення гендерної компетентності до стандартів підготовки вчителів; впровадження гендерної проблематики в процес професійної підготовки вчителів природничо-математичних дисциплін; імплементація результатів гендерних досліджень у зміст професійної підготовки вчителів; рівень впровадження заходів з виховання/підвищення рівня гендерної компетентності викладачів педагогічних закладів; законодавче закріплення статусу інституту радництва з гендерної проблематики при ЗВО.

Застосування прогностичного методу уможливило розробити науково-методичні рекомендації щодо творчого використання конструктивних ідей німецького досвіду професійної підготовки учителів на засадах гендерної педагогіки для оновлення української системи професійної педагогічної освіти на стратегічному, теоретичному та змістово-організаційному рівнях.

Стратегічний рівень передбачає: нормативно-правове врегулювання професійної підготовки майбутніх учителів на засадах гендерної педагогіки в Україні відповідно до вимог Болонського процесу та з урахуванням конструктивного досвіду законодавчого унормування педагогічної освіти в Німеччині.

На теоретичному рівні пропонується: узгодження понятійно-термінологічного апарату, що використовується німецькою та українською фаховою спільнотою в умовах створення Європейського простору вищої освіти задля розроблення ключових параметрів підготовки учителів на засадах гендерної педагогіки; розроблення нової концепції структурування змісту гендерно-орієнтованої підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти з урахуванням принципів міждисциплінарності, модульності, рефлексивності; включення концепцій гендерної рівності та недискримінації в контекст освітньої діяльності закладів вищої педагогічної освіти.

Змістово-організаційний рівень включає: диверсифікацію навчальних планів й освітніх програм з урахуванням суспільної потреби у гендерній рівності; забезпечення міждисциплінарних зв'язків; створення умов цілеспрямованої системної навчально-виховної діяльності, орієнтованої на формування гендерно-сенситивного освітнього середовища з рівними можливостями самореалізації особистості; забезпечення гендерної чутливості програмно-методичного матеріалу, який використовується в закладах вищої педагогічної освіти; організацію та проведення систематичних тренінгів щодо набуття/підвищення рівня гендерної компетентності викладачів педагогічних закладів; проведення ефективних наукових досліджень студентів педагогічних університетів з гендерної сенситивності; удосконалення форм та методів професійної підготовки, спрямованих на формування гендерної компетентності майбутніх учителів.

ВИСНОВКИ

1. Теоретичні розвідки з проблем професійної підготовки вчителів в університетах Німеччини на засадах гендерної педагогіки засвідчили, що наукові пошуки вчених і практиків педагогічної галузі спрямовані на забезпечення гендерної рівності в освітньому процесі вищої школи. У педагогічному дискурсі вітчизняної і зарубіжної педагогічної науки вивчалися лише окремі аспекти соціальної і гендерної ідентичності та гендерної соціалізації молоді, дослідниками здійснено вивчення психологічного, соціального, політичного, економічного і культурологічного контексту упровадження гендерно-орієнтованого підходу в освіті розвинутих країн Європи на різних етапах їх розвитку. Однак не було здійснено цілісного дослідження проблеми підготовки учителів в університетах Німеччини на засадах гендерної педагогіки.

У результаті студіювання наукових джерел встановлено, що професійна підготовка учителів на засадах гендерної педагогіки здійснюється з урахуванням різних теорій і концепцій, що відповідним чином позначається на методологічному забезпеченні освітньої діяльності педагогічних закладів: (концепція множинності гендерів, теорія соціального конструювання гендеру, теорія гендерного мейнстрімінгу тощо). Інтегрування концептуальних положень цих теорій з диференціальним та соціал-конструктивістським напрямом концептуалізації гендерно-орієнтованої освіти у фаховій підготовці студентів у закладах вищої

педагогічної освіти Німеччини сприяло формуванню гендерної компетентності майбутніх учителів, утвердженні рівних можливостей дітей, гармонізації взаємодії учителів та учнів на партнерських засадах. Проблема професійної підготовки учителів в університетах Німеччини на основі гендерної педагогіки потребує системних досліджень з урахуванням світових тенденцій з метою творчого використання конструктивних ідей зарубіжного досвіду у вітчизняній педагогічній освіті.

2. Основним пріоритетом у професійній підготовці учителів є упровадження ідеї гендерної рівності шляхом формування гендерної компетентності. На основі аналізу ресурсної бази розкрито сутність гендерної компетентності, яка розглядається в німецькій педагогічній теорії як ключова професійна якість учителя. Обґрунтовано дефініцію досліджуваної якості як комплексного інтегрованого утворення теоретичної, практичної та психологічної складових, які дозволяють педагогу сприймати, усвідомлювати та моделювати вербальний та невербальний вплив, застосовувати особливі методи і форми роботи з учнями для формування в них гендерної ідентичності, професійно реагувати на будь-які виявлення сексизму. Формування гендерної компетентності учителя забезпечується наявністю оптимального обсягу фахових знань, дидактично-методичних та інтерактивних умінь й особистісних якостей. Доведено, що виховання гендерної компетентності сприяє розширенню сфер діяльності майбутнього учителя і зменшує кількість випадків негативного професійного досвіду.

3. Відбір і структурування змісту професійної підготовки вчителів в педагогічних університетах Німеччини відбувається на основі інтегративного, міждисциплінарного та партикулярно-експліцитного підходів та згідно з вимогами нормативно-правових документів педагогічних університетів. Доведено, що інтеграція категорії «гендеру» у зміст обов'язкових та вибіркових дисциплін майбутніх учителів, спрямована на оволодіння знаннями з гендерної проблематики, забезпечує виховання їхньої гендерної та особистісної компетентності, компетентності різноманітності. Збалансоване поєднання у змісті підготовки професійно орієнтованого матеріалу і гендерної проблематики відповідає сучасним потребам майбутніх учителів розробляти та застосовувати гендерно-рефлексивні стратегії, створює необхідні умови для деієрархізації, демократизації гендерних відносин в освітньому середовищі, соціальної нерівності загалом. Змістовий компонент професійної підготовки майбутніх учителів на засадах гендерної педагогіки уможливорює набуття студентами гендерної компетентності, крім професійно-релевантних ключових компетентностей, що сприяє трансформаційним змінам вищої педагогічної освіти у напрямі запобігання гендерного кодування в суспільстві.

4. Аналіз форм і методів професійної підготовки учителів в університетах Німеччини на засадах гендерної педагогіки підтвердив її спрямованість на оволодіння інструментарієм гендерно-орієнтованого навчання в університетах Німеччини. Використання диверсифікованого комплексу форм та методів

спрямовується на: виховання критичного мислення у студентів (метод емпатійного читання); розвиток навичок самоспостереження (етнографічне спостереження за процесами навчання та взаємодією у класі); оволодіння компетентністю рефлексивного аналізу (веркшопи, метод «навчальних щоденників», етнографічний метод глибинного інтерв'ю біографічного характеру «історія життя») та гендерного аналізу («3-R метод»); організацію науково-дослідної роботи студентів (групові, командні проекти); посилення практичної спрямованості підготовки (супровідні семінари); виховання толерантності до інших (перехресний діалог); формування соціального досвіду гендерної взаємодії (методи гри й тренінгу) та реалістичних уявлень про гендерні взаємовідносини, усвідомлення ними специфіки гендерної взаємодії, відпрацювання варіантів розв'язання проблемних, гендерно-конфліктних ситуацій (кейс-метод). Особливостями форм та методів навчання майбутніх учителів на засадах гендерної педагогіки в університетах Німеччини є їх диверсифікація, практична спрямованість, інноваційність, інтерактивність, рефлексивність.

5. Здійснений порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки в університетах Німеччини та педагогічних закладах вищої освіти України на засадах гендерної педагогіки за законодавчим, структурним, концептуальним і організаційно-педагогічним критеріями дозволив виявити спільне та відмінне у підготовці майбутніх учителів. До подібного віднесено: законодавче забезпечення принципів гендерної рівності та недискримінації на державному рівні; інтеграція результатів гендерних досліджень у зміст соціально-гуманітарних дисциплін професійної підготовки вчителів; впровадження гендерної складової у виховну та позанавчальну роботу ЗВО; наявність ініціатив щодо створення гендерно-сенситивного середовища у ЗВО; потреба в заходах з підвищення рівня гендерної компетентності професорсько-викладацького складу ЗВО. Водночас існує низка відмінних ознак у законодавчому, науково-методичному, інформаційному забезпеченні освітнього процесу. Виявлення конструктивних ідей німецького досвіду уможливило розроблення науково-методичних рекомендацій з удосконалення педагогічної освіти з урахуванням положень гендерної педагогіки в Україні на стратегічному, теоретичному та змістово-організаційному рівнях.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. До подальших напрямів наукового пошуку вважаємо за доцільне віднести вивчення професійного розвитку учителів на засадах гендерної педагогіки з метою виховання/підвищення рівня гендерної компетентності викладачів педагогічних закладів; особливості функціонування інституту радництва з гендерної проблематики при закладах вищої освіти; напрями імплементації результатів гендерних досліджень у зміст професійної підготовки вчителів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Гривкова, О. (2012). Реалізація гендерно-орієнтованого підходу в університетах Німеччини. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 6(24), 158–165.
2. Гривкова, О. (2012). Гендерна компетентність як інноваційний елемент удосконалення професійної підготовки вчителів математики у Німеччині. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 6, 154–159.
3. Гривкова, О. (2016). Інтеграція результатів гендерних досліджень у навчальні плани багаторівневої системи професійної підготовки вчителів у Німеччині. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, 6(80), 158–167.
4. Gryvkova, O. (2017). Implementation of Gender Studies Results into Teacher Training in Germany: Challenges and Perspectives. *Comparative Professional Pedagogy*, 7(1), 95–101.
5. Гривкова, О. (2018). Особливості організації професійної підготовки вчителів математики на засадах гендерно-орієнтованого підходу у Німеччині. *Наукові записки. Серія: «Педагогічні науки» (Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка)*, 161, 179–184.
6. Гривкова, О. (2018). Гендерно-орієнтована спрямованість професійної підготовки вчителів в університетах Німеччини (на прикладі Гете Університету). *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*, 2(37), 260–266.
7. Gryvkova, O. (2018). Formation of the definition of the concept “gender-oriented directionality of professional teacher training”. *Deutscher Wissenschaftsherold German Science Herald*, 2, 28–30.
8. Гривкова, О. (2018). Професійна підготовка вчителів на засадах гендерно-орієнтованого підходу у Федеративній Республіці Німеччина: методичні рекомендації.

Наукові праці апробаційного характеру

9. Гривкова, О. (2011). Сучасні освітні стратегії Німеччини у контексті реалізації гендерного підходу. В А.А. Сбруєва та ін. (Ред.), *Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування: Міжнародна науково-практична конференція молодих учених і студентів, Суми, 20–21 квітня* (с. 147–149). Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка.
10. Гривкова, О. (2011). Особливості реалізації гендерного підходу в системі професійної освіти Німеччини. В В.П. Кравець та ін. (Ред.), *Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії: Міжнародна науково-практична конференція, Тернопіль, 27–29 квітня* (с.426–429). Тернопіль: ТНПУ імені Володимира Гнатюка.
11. Гривкова, Е. (2012). Интеграция гендерно-ориентированного подхода в процесс профессиональной подготовки учителей в Германии. *Гендерные исследования в гуманитарных науках: II Международная заочная научно-*

- практическая конференция, Новосибирск, 21 ноября (с. 24–29). Новосибирск: СибАК.*
12. Гривкова, О. (2016). Гендерна компетентність як інноваційний елемент удосконалення професійної підготовки вчителів у Німеччині. В О.І. Локшина (Ред.), *Педагогічна компаративістика – 2016: освітні реформи та інновації у глобалізованому світі: Всеукраїнський науково-практичний семінар, Київ, 06 червня* (с. 135–137). Київ: Педагогічна думка.
 13. Гривкова, О. (2017). Метод 3г як практичний інструмент реалізації гендерно-орієнтованого підходу в процесі викладання шкільних предметів у Німеччині. В Н.В. Пазюра та ін. (Ред.), *Вища школа: удосконалення якості підготовки фахівців: I міжнародна науково-практична конференція, Київ, 26–29 квітня* (с. 31–34). Київ: Національний авіаційний університет.
 14. Гривкова, О. (2017). Напрями імплементації гендерної проблематики в педагогічну освіту Німеччини. В Н.М. Авшенюк та ін. (Ред.), *Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів: VI Міжнародний науково-методологічний семінар, Київ–Хмельницький, 18 травня* (с. 203–206). Хмельницький: Термінова поліграфія.
 15. Гривкова, О. (2017). До питання генези визначення «гендерна компетентність майбутніх вчителів» (на прикладі Німеччини). В О.І. Локшина (Ред.), *Порівняльна педагогіка і міжнародна освіта: Освітні трансформації у контексті європейської інтеграції і глобалізації: I Міжнародна науково-практична конференція, Київ, 15–16 червня* (с. 178–179). Київ: Педагогічна думка.
 16. Гривкова, О. (2018). Перспективи використання ідей німецького досвіду професійної підготовки учителів на засадах гендерно-орієнтованого підходу у системі педагогічної освіти України. В *Соціально-гуманітарний вісник, 22. Сучасні тенденції соціально-гуманітарного розвитку України та світу: III науково-практична конференція, Харків, 11 липня* (с. 24). Харків: СГ НТМ Новий курс.
 17. Гривкова, О. (2018). Порівняльний аналіз узагальненого досвіду професійної підготовки вчителів на засадах гендерно-орієнтованого підходу у ЗВО Німеччини та України. В *ЛОГОΣ. Експериментальні та теоретичні дослідження в сучасних науках: Міжнародна науково-практична конференція, Суми, 5 серпня* (с. 68–71). Обухів: Друкарня ФОП Гуляєва В.М.

АНОТАЦІЇ

Гривкова О.Я. Професійна підготовка учителів на засадах гендерної педагогіки в університетах Німеччини. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти». – Інститут

педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України, Київ, 2019.

У дисертації здійснено цілісний порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки учителів на засадах гендерної педагогіки в університетах Німеччини. Проаналізовано провідні теоретичні ідеї професійної підготовки учителів на засадах гендерної педагогіки у німецьких університетах. Схарактеризовано понятійно-категоріальний апарат дослідження. Проаналізовано стан дослідження гендерної проблематики у педагогічній теорії. Висвітлено положення гендерно-орієнтованого підходу як наукової методології. Схарактеризовано основні компоненти гендерної компетентності майбутнього вчителя. Визначено напрями імплементації гендерно-орієнтованого підходу у сферу педагогічної освіти Німеччини. Здійснено аналіз організаційних та змістових аспектів професійної підготовки учителів на засадах гендерної педагогіки у німецьких університетах. Схарактеризовано форми і методи професійної підготовки вчителів у Німеччині на основі гендерної педагогіки. Проаналізовано стан реалізації гендерно-орієнтованого підходу у системі вищої педагогічної освіти України. Здійснено порівняльний аналіз професійної підготовки вчителів на засадах гендерної педагогіки в університетах Німеччини та у закладах вищої освіти України. Визначено перспективи використання конструктивних ідей німецького досвіду професійної підготовки учителів на основі гендерної педагогіки у системі педагогічної освіти України.

Ключові слова: гендер, гендерно-орієнтований підхід, гендерна педагогіка, професійна підготовка учителів, гендерний мейнстрімінг, гендерна компетентність, університети Німеччини.

Гривкова Е.Я. Профессиональная подготовка учителей на основе гендерной педагогики в университетах Германии. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – «Теория и методика профессионального образования». – Институт педагогического образования и образования взрослых имени Ивана Зязюна Национальной академии педагогических наук Украины, Киев, 2019.

В диссертации осуществлен целостный сравнительно-педагогический анализ профессиональной подготовки учителей на основе гендерной педагогики в университетах Германии. Проанализированы ведущие теоретические идеи профессиональной подготовки учителей на основе гендерной педагогики в немецких университетах. Охарактеризован понятийно-категориальный аппарат исследования. Проанализировано состояние исследования гендерной проблематики в педагогической теории. Освещены положения гендерно-ориентированного подхода как научной методологии. Охарактеризованы основные компоненты гендерной компетентности будущего учителя. Определены направления имплементации гендерно-ориентированного подхода в сферу педагогического образования Германии. Осуществлен анализ организационных и содержательных аспектов

профессиональной подготовки учителей на основе гендерной педагогики в немецких университетах. Охарактеризованы формы и методы профессиональной подготовки учителей в Германии на основе гендерной педагогики. Проанализировано состояние реализации гендерно-ориентированного подхода в системе высшего педагогического образования Украины. Осуществлен сравнительный анализ профессиональной подготовки учителей на основе гендерной педагогики в университетах Германии и в учреждениях высшего образования Украины. Определены перспективы использования конструктивных идей немецкого опыта профессиональной подготовки учителей на основе гендерной педагогики в системе педагогического образования Украины.

Ключевые слова: гендер, гендерно-ориентированный подход, гендерная педагогика, профессиональная подготовка учителей, гендерный мейнстриминг, гендерная компетентность, университеты Германии.

Hryvkova O. Ya. Teachers' professional training on the basis of gender pedagogy in German universities. – Manuscript.

The thesis for a Candidate's degree (PhD) in Pedagogical Sciences, specialty 13.00.04 – Theory and methodology of professional education – Ivan Ziazium Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the NAES of Ukraine, Kyiv, 2019.

The thesis provides a holistic analysis of teachers' professional training on the basis of gender pedagogy in German universities. The terminological apparatus of the research has been characterized. The key concepts of the research «gender», «gender-based approach», «gender pedagogy», «teachers' professional training», «gender mainstreaming», «gender competence», «gender sensitivity» have been defined. The concept of «gender competence» in our study has been analyzed as: a professional key qualification that covers the following dimensions: subject competence (dimension of gender knowledge), didactic-methodical competence (dimension of the organization of the educational process), interactive competence (dimension of the realization of the educational process on the basis of gender equality), personal competence (dimension of self-reflexivity). The genesis of the formation of gender pedagogy in Germany has been traced and the main directions of the implementation of gender-oriented approach in the sphere of pedagogical education in Germany (the emphasis on gender issues in the guidelines of federal states (Länder); advanced training of administrative and teaching staff of secondary and higher schools; application of special professional networks in the process of popularization of gender theory; teachers' professional training; development of school education) have been characterized.

The legislative and regulatory framework (national, regional (at the federal level) and local (at university level) guidelines for the provision of educational activities) has been analyzed; the conditions for the implementation of the results of gender studies in the multi-level system of training future teachers (reorganization of the content of educational disciplines in order to prevent the emergence of gender coding; organization of the process of mastering professionally important knowledge, abilities and skills considering individual characteristics of

students; creating mechanisms to stimulate personal and professional self-improvement throughout life) have been revealed. Factors that ensure the formation of gender competence of future teachers (the integration of the results of gender studies into the content of all cycles of teacher training: psycho-pedagogical, subject-didactic, special-subject and professional-pedagogical practice), approaches (integrative (integration of gender topics into the content of courses on an interdisciplinary basis with the involvement of the maximum number of students who could familiarize with them), interdisciplinary (introduction of cross- gender modules in many courses) and particular-explicit (introduction of independent courses on gender education) have been identified ; forms of organization (lectures, lectures with integrated exercises, seminars, accompanying seminars, practical classes, work on team projects, variation of social forms (gender-homogeneous and heterogeneous groups), blended learning) and practice-oriented methods (ethnographic, hermeneutical, ideological-critical, real-utopian, reflective-oriented, methods of gender analysis, project methods) of teachers' professional training on the basis of gender pedagogy in German universities have been identified. The peculiarities of the forms and methods of teaching future teachers on the basis of gender pedagogy at the universities of Germany are their diversification, practical orientation, innovation, interactivity, reflexivity.

It has been proved that the main pedagogical conditions for the effective implementation of the process of forming the gender competence of prospective teachers are as follows: systematic approach to the scientific and methodological provision of the educational process in higher education institutions with the reflection of the essence of gender competence; organization of the process of assimilating professionally important knowledge, skills and abilities, considering the individual characteristics of students; creation of mechanisms for stimulating personal and professional self-improvement throughout life.

The peculiarities of the organization of teachers' professional training on the basis of gender pedagogy in accordance with the directions of implementation of gender mainstreaming (flexibility, continuity, social determinism, humanism, equality, democratization, innovation, modularity) have been revealed; features of the content of teachers' professional training on the basis of gender pedagogy (ethical orientation, competence orientation, practical orientation, interdisciplinary, constant updating according to the needs of society), forms and methods of learning (variability, innovation, interactivity, context) have been identified.

The peculiarities of the content, approaches, forms of organization of teachers' professional training on the basis of gender pedagogy in Ukraine have been revealed, the comparative analysis of Ukrainian and German experience of teacher training on the basis of gender pedagogy is performed.

Possibilities of creative use of constructive ideas of German experience in the system of pedagogical education of Ukraine at the strategic, theoretical, organizational and content levels have been substantiated.

Key words: gender, gender-based approach, gender pedagogy, teachers' professional training, gender mainstreaming, gender competence, German universities.

Наклад 100 прим.
Підписано до друку 14.05.2019 року
Зам. 15-05

Віддруковано ТОВ «Альфа-ПК».
Посвідчення про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК №1806 від 25.05.2004р.
01001, м. Київ, вул. Малопідвальна 21/8. тел. 270-73-54.